

МЕТОДИ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЛІЦЕЇ

Олена Горошкіна,

доктор педагогічних наук, професор,

головний науковий співробітник

відділу навчання української мови та літератури

Інституту педагогіки НАПН України

Проблема методів навчання української мови завжди перебувала в полі зору дослідників, оскільки саме добір методів значною мірою впливає на досягнення мети навчання. Дидакти і лінгводидакти класифікують методи за характером пізнавальної діяльності здобувачів освіти, беручи за основу різний її рівень (М. Скаткін, І. Лернер), за джерелом одержання учнями знань (А. Алексюк, Є. Голант, І. Огородников, М. Сорокін, С. Шаповаленко та ін.), за способом взаємодії вчителя й учнів на уроці (О. Біляєв, М. Пентилюк, Л. Рожило, О. Текучов та ін.) та ін.

Упродовж багатьох років найбільш продуктивною основою для аналізу методів навчання української мови була лінгводидактична концепція О. Біляєва та його послідовників, згідно з якою метод навчання розглядали як спосіб взаємодії вчителя й учнів на уроці, тобто в системі «мета – зміст – метод – результат». Методи, що належать до цієї класифікації, отримали експериментальну перевірку в дисертаційних працях С. Лукач, Н. Гончаренко-Остапенко, В. Теклюк, В. Шляхової та інших, що дозволило визначити умови їх ефективності, розробити оптимальні комбінації методів і прийомів навчання різних тем української мови. Протягом останнього двадцятиріччя активізувалися дослідження інтерактивних методів навчання української мови (З. Бакум, Н. Бондаренко, Н. Голуб, О. Горошкіна, О. Караман, С. Караман, Л. Кратасюк, О. Кучерук, Л. Попова, Т. Симоненко, Н. Солодюк та ін.), які сприяють розвитку комунікативних умінь і навичок учнів, їхньої пізнавальної діяльності, установленню емоційних контактів між учасниками освітнього процесу.

Однак в умовах компетентнісної парадигми навчання, запровадження дистанційної форми вектор освітнього процесу, що впродовж багатьох років базувався на знаннях, змінився; навчання стає практико орієнтованим. У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема розроблення ефективних механізмів формування компетентного учня, готового повноцінно соціалізуватися, бачити своє місце в суспільстві, впливати на нього й активно долучатися до всіх його процесів. Пріоритетним завданням стає пошук оптимальних методів і прийомів формування ключових компетентностей здобувачів освіти в процесі навчання української мови. Як слушно зазначає О. Кучерук, перехід від інформаційно-репродуктивних методів до реалізації антропоцентричної моделі організації

освітнього процесу забезпечується застосуванням різних методів, орієнтованих на інтереси особистості, підвищення мотивації учіння, спрямованих на активізацію навчання, самоосвіту, розвиток внутрішньої культури, творчої мовленнєво-мисленнєвої діяльності, вироблення навичок ефективного спілкування та ін., тобто не на окремі знання і вміння, а на формування компетентної особистості, суттєвим показником якої була б її духовність [2, с. 60]. З огляду на суб'єкт-суб'єктний характер освітнього процесу назріла потреба говорити не тільки про методи навчання, а й про методи учіння, доповнення традиційних методів психологічними прийомами, спрямованими на формування життєво важливих умінь і навичок та особистісних рис здобувачів освіти.

Сьогодні відбувається трансформація традиційних методів навчання. Їх доповнюють інтерактивними прийомами задля підвищення ефективності. Так, змінилися функції методу слово вчителя: якщо раніше домінувала інформаційна функція, оскільки вчитель пояснював тему уроку, розкриваючи учням особливості того чи того мовного явища, організовував спостереження над мовою, то нині слово вчителя має координувати дії здобувачів освіти, підтримувати їхні пошуки, стимулювати до навчання, а в умовах дистанційного навчання важливо, ще й підтримати учнів, скоординувати їхню самостійну діяльність, допомогти повірити у власні сили. У цьому разі провідними є підтримувальна й координувальна функції означеного методу. Зазнає змін і метод роботи з підручником, оскільки підручник втратив монополію на інформацію, тож доцільно говорити про роботу з навчальною інформацією, яка може бути вміщеною і в підручнику, довідкових, лексикографічних виданнях, і на різноманітних електронних носіях. Більш логічною вважаємо назву «метод роботи з навчальною інформацією».

Одним із традиційних, проте незмінно важливих, є метод спостереження, мета якого – проаналізувати всі рівні мовної системи (фонетичний, лексичний, граматичний тощо) і виокремити в тексті споріднені явища, відібрати й порівняти їх за певною ознакою або низкою ознак, дослідити, як змінюються форми слів, словосполучень, конструкції речень у разі зміни мети або змісту висловлення. Нині об'єкт і алгоритм спостереження змінилися: якщо раніше учні працювали з цілісним одиничним текстом, з'ясовуючи функції тих чи тих мовних одиниць, то нині все частіше здійснюють спостереження на матеріалі множинних і перерваних текстів, текстів змішаного типу, що містять таблиці, графіки, діаграми, мапи, бланки, малюнки тощо. Учні спонукають до аналізу вербальних і невербальних засобів

організації тексту, жанрових моделей, засобів образності, риторичних фігур, моделей поведінки персонажів тощо, тобто мовний аспект спостереження поступається комунікативному.

Зазначимо, що донині не розроблено класифікації компетентнісно орієнтованого навчання української мови. Нам видається перспективною наукова позиція О. Потапенка, Л. Кожуховської та ін., які запропонували такі методи навчання української мови: когнітивні, креативні, організаційно-діяльнісні [3]. Означені методи, на нашу думку, враховують вимоги компетентнісного підходу, оскільки використання в освітньому процесі методів, що належать до означених груп, сприяє формуванню предметної та ключових компетентностей учнів через практичну діяльність, а не традиційним шляхом – від теорії до практики. Виокремлені методи синтезують шляхи і способи ефективною передачі певної частини соціального досвіду учням, що забезпечує їхню успішну самореалізацію. Наприклад, метод гіпотез спонукає здобувачів освіти до висунення припущень, пошуку ефективних шляхів розв'язання тієї чи тієї проблеми. Ситуаційний метод сприяє розвиткові вмінь працювати з інформацією, аналізуючи й синтезуючи її, розв'язувати проблеми, аргументувати власну позицію, оцінювати альтернативну думку тощо. Водночас зазначимо, що не варто вдаватися до вживання ненаукових назв: метод «Якби...», метод придумування, метод образної картини. Метод самооцінки, на нашу думку, доцільно назвати методом самооцінювання.

У доборі методів доцільно враховувати висновки науковців про те, що значний когнітивно-розвивальний потенціал мають практичні методи, зокрема, метод проєктів, метод вправ, ситуаційний, дидактичні ігри, висування гіпотез тощо. Необхідно брати до уваги й те, на досягнення якого освітнього результату буде спрямовано той чи той метод, як метод забезпечуватиме формування предметної і ключових компетентностей учнів.

Отже, компетентнісна парадигма вплинула на добір методів навчання української мови: традиційні методи зазнають трансформацій, доповнюються психологічними прийомами, що зумовлено необхідністю посилення активності учнів, підвищення мотивації до опанування предмета. Лінгводидакти шукають оптимальні методи і прийоми формування предметної й ключових компетентностей у процесі навчання української мови, однак нині відсутня єдина класифікація, спостерігається термінологічна

невизначеність у назвах методів, що ускладнює роботу вчителів-словесників.

Використана література

1. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. Концепція навчання української мови учнів ліцею. Київ: Педагогічна думка. 2019. 56 с.
2. Кучерук О.А. Сучасні тенденції вдосконалення змісту і методів україномовної освіти. *Наука і освіта : наук.-практич. журнал Південного наукового Центру НАПН України*. 2013. № 5, липень-серпень. С. 58-62. Серія: Психологія і педагогіка. URL: http://eprints.zu.edu.ua/10092/1/%D0%A1._3.pdf
3. Лінгводидактика (курс лекцій) : [навч. Посібник для студентів філологічних спеціальностей ВНЗ] / О.І. Потапенко, Л.П. Кожуховська, Т.І. Товкайло, Т.В. Чубань. Київ: Міленіум, 2005. 402 с.
4. Методика навчання рідної мови в середніх навчальних закладах / за ред. М.І. Пентилюк : Підручник для студентів-філологів . Київ: Ленвіт, 2004. 264 с.

ПРОБЛЕМНЕ НАВЧАННЯ В АСПЕКТІ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Наталія Грона,

доктор педагогічних наук, викладач вищої категорії,

викладач-методист

*Комунального закладу «Прилуцький гуманітарно-педагогічний
фаховий коледж імені Івана Франка»*

Чернігівської обласної ради

У контексті сучасних вимог вагомим значення набуває проблема лінгводидактичної підготовки майбутнього вчителя початкових класів, оскільки його діяльність пов'язана з фаховою поліфункційністю, багатопредметністю, розгалуженістю художньо-творчої й емоційно-комунікативної сфери взаємодії з учнями, високим рівнем діалогічності й референтності в стосунках із ними, духовно-моральною насиченістю змісту освіти.

Оволодіння лінгводидактичними засадами навчання рідної мови сприяє усвідомленню перспективних тенденцій та завдань шкільного курсу української мови й методичної науки загалом,